

ЛЕКЦІЯ В УМОВАХ КОНТЕКСТНОГО НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ

LECTURE IN THE CONTEXT OF CONTEXTUAL TRAINING OF FUTURE PHILOLOGISTS

Стаття присвячена розкриттю контекстного навчання майбутніх філологів загалом і особливостей організації контекстного навчання на прикладі лекції зокрема. Ресурсне забезпечення аналізується з позиції контекстного підходу до філологічної освіти студентів педагогічних закладів освіти. Лекція моделюється відповідно до освітніх запитів філологів, передбачає обов'язковий проблемний компонент, моделювання лекції-конференції, використання інформаційних технологій, що уможливить прийняття спільних рішень у процесі розв'язання фахових завдань.

Контекстне навчання апелює до подання у структурі лекції матеріалу, який засвоюється на основі навчальних моделей, форм діяльності. Студенти філологічних спеціальностей набувають досвіду використання навчальної інформації шляхом розв'язання конкретних завдань; здійснення аналізу (лінгвістичного/літературознавчого/герменевтичного) навчального матеріалу. Якщо зовнішній контекст зумовлений системою зовнішніх чинників, які інтенсифікують освітній процес (поєднання традиційних й інноваційних методів; змістова оновлення універсальної і варіативної складових частин навчального плану), то внутрішній контекст орієнтований на перетворення об'єктивних смислів і значень, які містить галузева інформація, на особистісний досвід майбутньої фахової діяльності.

Контекстний підхід ґрунтується на розумінні майбутніми вчителями закладів вищої педагогічної освіти методологічних, теоретичних і прикладних знань про філологічні науки на рівні актуального дидактичного супроводу (оновлення галузевої інформації, у тому числі з урахуванням даних гіпертексту), також як філософсько-екзистенційне осмислення філологічної освіти як гуманітарної парадигми. Поняття рефлексії під час заняття визначається на рівні інтерпретації семантики символів, концептів лінгвофілософських художніх образів як внутрішньої потреби пізнання через певні світоглядні константи.

Ключові слова: лекція, контекстне навчання, контекстний підхід, філологічні науки, майбутні філологи.

The article deals with the contextual learning of future philologists in general, with the peculiarities of the organization of contextual learning on the example of a lecture in particular. Resource provision is analyzed from the point of a contextual approach to philological education of students of pedagogical educational institutions. The lecture is built in accordance with the educational needs of philologists, provides a mandatory problem component, simulation of a lecture-conference, the use of information technology, which will allow joint decisions in the process of solving professional problems.

Contextual learning appeals to the presentation in the structure of the lecture's material, which is assimilated on the basis of educational models, forms of activity. Students of philological specialties gain experience in using educational information by solving specific problems; analysis (linguistic / literary / hermeneutic) of educational material. If the external context is due to a system of external factors that intensify the educational process (combination of traditional and innovative methods; semantic update of the universal and variable components of the curriculum), then the internal context is focused on the transformation of objective meanings and values contained in industry information, on the personal experience of future professional activity.

The contextual approach is based on the understanding of future teachers of higher pedagogical education of methodological, theoretical and applied knowledge of philological sciences at the level of relevant didactic support (updating industry information, including hypertext data), as well as philosophical and existential understanding of philological education as philological education. The concept of reflection during the lesson is defined at the level of internalization of the semantics of concepts, symbols, linguistic and philosophical artistic images as an internal need for knowledge through certain worldview constants.

Key words: lecture, contextual learning, contextual approach, philological sciences, future philologists.

УДК 378.091.32:[37.011.3-051:80]
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/32-2.21>

Мішеніна Т.М.,
докт. пед. наук, професор,
професор кафедри української мови
Криворізького державного педагогічного
університету

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Контекстне навчання майбутніх філологів орієнтоване насамперед на перевагу проблемного розгляду пропонованих завдань, коли дискусійні аспекти теоретичного характеру (гуманітарні науки), ефективне розв'язання поставленого завдання в межах фахової підготовки уможливають формування предметних компетентностей майбутніх фахівців (у межах дослідження – студентів філологічних спеціальностей). Пропонована модель фахової підготовки майбутніх філологів ґрунтована на інтегральній платформі побудови

дидактичного супроводу. Інтегральність дає змогу оптимально поєднати навчальну й навчально-професійну діяльність шляхом проектування не лише майбутніх професійних ситуацій, що сприяють розвитку фахової мотивації, але й визначають освітню пропозицію. Ідеться про навчальний контекст, що уможливорює засвоєння галузевих знань у процесі моделювання фахових ситуацій. За контекстного підходу дидактичне обґрунтування універсальної (базової) і варіативної складових частин нормативно-наукової підготовки майбутніх філологів враховує філософську і між-

дисциплінарну методологію, що дає змогу оперативно вносити актуальну галузеву інформацію як на рівні змістового наповнення навчальних курсів, подальшого її відтворення, практичне оброблення (форми організації навчання – лекційні, практичні і лабораторні заняття), так і на рівні навчальних планів (базова і варіативна частини, вибіркові дисципліни). У процесі контекстного навчання студенти філологічних спеціальностей набувають досвіду використання навчальної інформації шляхом розв'язання конкретних завдань; здійснення аналізу (лінгвістичного/літературознавчого/герменевтичного) навчального матеріалу.

Навчальна дисципліна за контекстного навчання має становити для майбутнього філолога предмет особистісних зацікавлень, коли об'єктивні значення гуманітарного знання перетворюються на суб'єктивні інтеріоризовані смисли, сприяють формуванню предметних компетентностей, орієнтують на практичне обґрунтування галузевих знань, які становлять освітній компонент [3, с. 126–127; 5, с. 53; 8, с. 211–215].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Контекстний підхід у системі філологічної освіти розглядають із позиції модельної форми, в якій відтворюються динамічні процеси, спостережувані у філологічних науках (розвиток тематичних полів мовних систем, стильових функційних особливостей, інтегральних дисциплін (лінгвофілософії, етнолінгвістики, етнопедагогіки, соціолінгвістики, психолінгвістики, лінгводидактики, лінгвокультурології) як результату соціокультурних змін у сучасній інформаційній цивілізації, естетичні вирішення на прикладах вітчизняного і світового письменства тощо) (А. Вербицький, В. Беспалько, М. Богуславський, В. Краєвський, Л. Степашко, І. Тиханкіна, А. Хуторський [1, с. 360–364; 3, с. 143–146; 6, с. 7–8; 8, с. 148–150]). Моделювання індивідуальних стратегій фахового розвитку майбутніх філологів в умовах контекстного навчання передбачає оптимальне поєднання задля досягнення конкретної освітньої мети педагогічних технологій, розроблених у рамках інших підходів – традиційних і нових (А. Алексюк, В. Бондар, В. Євдокимов, І. Малафіїк, Г. Кловак, О. Падалка, І. Прокопенко, М. Фіцула [1, с. 425–427; 2, с. 115–118; 4, с. 198–206; 5, с. 204–209; 7, с. 57–59]).

Лекція в контекстному навчанні майбутніх філологів характеризується мобільністю у відтворенні й проведенні аналітичного супроводу актуальної інформації, подання її на основі філософської методології, що виражає світоглядну інтерпретацію результатів наукової діяльності, форм і методів наукового мислення у відображенні дійсності; дисциплінарної методології, що стосується частини науки; методології міждисциплінарних досліджень.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Контекстне навчання май-

бутніх філологів орієнтоване насамперед на інтеріоризацію внутрішнього досвіду, здобутого шляхом оволодіння теоретичного і практичного блоків фахових дисциплін. Інтеріоризація забезпечується насамперед шляхом виконання фахово орієнтованих завдань, максимально наближених до реальної фахової діяльності; відповідно, саме навчання стає мотивованим і таким, яке фактично імітує майбутню фахову діяльність. Використання навчальної інформації має набувати фахового характеру, тобто досвіду помилок, неправильних рішень й оптимальних шляхів їх усунення; об'єктивні значення, які містить дидактично оброблена інформація у змісті навчальних дисциплін, становлять категорійно-поняттєвий апарат розуміння проблеми. За такого підходу досягається мета освітньої політики, що полягає в забезпеченні гуманізації вищої освіти загалом і філологічної освіти зокрема.

Специфіка філологічної освіти полягає в оволодінні навичок здійснювати мовознавчий/лінгвістичний і літературознавчий експерименти, визначати критерії, за якими характеризується естетичний рівень твору письменства, умінні визначити його стильові характеристики, належність до літературознавчого напрямку. На рівні кодифікації мовних норм майбутніх філологів здійснюють син- і діахронний аналіз правопису, спостерігають на зразках текстів різної стильової приналежності нормативність, динаміку і девіацію нормативної системи.

Розв'язання проблеми контекстного навчання майбутніх філологів передбачає формування учителя філологічних спеціальностей як дослідника, творчого реалізатора проєктних можливостей традиційних й інноваційних педагогічних технологій у навчанні філологічних наук.

Мета статті – розкрити специфіку навчальної лекції в умовах контекстного навчання майбутніх філологів.

Виклад основного матеріалу. Однією з базових форм навчальної діяльності контекстного навчання студентів філологічних спеціальностей є академічна навчальна діяльність, зокрема *інформаційна і проблемна* лекції [1, с. 455–457; 7, с. 117–120; 8, с. 211–215] (трансляція майбутнім філологам дидактично обробленої предметної інформації, яка має інтегративний характер, оскільки мовно-літературна освіта передбачає спостереження над мовним матеріалом із позиції синхронії й діахронії, апелює до історії письменства; національна література інтерпретується крізь базові поняття, герменевтика твору конститується на базі усталених філософських констант).

У контекстному навчанні [3, с. 126; 4, с. 320–327; 6, с. 7–8; 8, с. 211–215] *лекція* моделює фаховий і соціальний контексти педагогічної діяльності майбутніх учителів філологічних спеціальностей; причому контекст має містити суперечності, які

стосуються теорії навчання, змісту навчальних планів і програм, апелюють до модернізації фахової підготовки педагогів, окресленню тенденцій і перспектив у наданні освітніх послуг здобувачам вищої педагогічної освіти з урахуванням міжнародної рамки підготовки фахівців. У такий спосіб майбутній філолог оволодіває навчальними дисциплінами не як сукупністю наукової й науково-методичної інформації, а засвоює їх зміст як предмети діяльності.

Прикладом може слугувати таке контекстне подання лекційного матеріалу в рамках підготовки учителів (спеціальність «Українська мова та література». Додаткові спеціалізації: «Редагування освітніх видань», «Англійська мова», «Практична психологія», «Історія»).

Розглянемо дидактичний супровід у місті дисципліни **«Коректура»**. Тема лекції: «Поняття про традиційну і комп'ютерну коректуру». Мета – усвідомити сучасний стан і тенденції коректорської справи, суперечність – встановлення кореляції між традиційною правкою тексту і застосуванням сучасних технологій редагування тексту. порушується питання теорії і практики редагування газет й освітніх видань, основ літературного редагування наукових праць.

Студентам пропонується уривок оголошення, фрагмент освітнього видання, фрагмент академічного тексту. Репрезентуються результати редагування засобом комп'ютерних технологій. Студенти спільно з викладачем шукають спільне рішення, яке дає змогу віднайти оптимальні шляхи застосування традиційної і комп'ютерної коректури.

До лекції студентам пропонується виконати таке завдання: «Перевірте самостійно дібрані тексти обсягом 100–150 слів художнього й публіцистичного стилів за допомогою «Рути» – вітчизняної розробки для перевірки правопису україномовних оригіналів. Подайте коментар щодо правильності контекстного редагування паронімів, слів на позначення процесу й результату процесу (*розроблення / розробка*), слів із варіантами закінчень (*предмета / предмету; феномена / феномену; оригінала / оригіналу; блока / блоку; пояса / поясу*), сполучень, які передбачають поєднання залежно від значення головного слова (*вірний друг – правильне (вірне*) рішення; ставлення до батьків – відношення між величинами; відносини (культурні, економічні тощо) між країнами*)».

Квазіпрофесійна діяльність студентів на семінарських заняттях може передбачати моделювання фрагментів із паронімами, найбільш функціональними в науковому й офіційно-діловому стилях, які почасти різняться в текстах української й російської мов (*адміністративний/адміністраторський; аналогічний/аналогічний; військовий/воєнний; дійовий/діючий/діяльний; інформативний/інформаційний; комунікабельний/комуніка-*

тивний/комунікаційний; конституційний/конституціональний; конструктивний/конструкційний; мелодичний/мелодійний; музичний/музикальний).

Спостереження над мовним матеріалом, що піддається редагуванню, дає змогу студентам самостійно виробити методикку редагування текстів; цьому значною мірою сприяє складання банку мовних девіацій. Викладач здійснює академічний супровід, допомагає визначити певні закономірності в редагуванні тексту: по-перше, необхідно враховувати вплив інтерференції під час редагування текстів; по-друге, електронна система на лексичному рівні редагування не розмежує значеннєвих відтінків паронімів, міжмовних омонімів; по-третє, електронна правописна коректура не враховує особливостей граматики (наприклад, під час перекладу відмінкових форм із російської українською мовою). Майбутнім філологам демонструються зразки текстів, які перекладалися засобом трансперекладача, пропонується здійснити граматичний і лексичний аналіз, запропонувати власний варіант перекладу тексту з урахуванням його стильової приналежності й тематики. Розроблений алгоритм сприятиме ефективній перекладацькій і коректорській діяльності майбутніх спеціалістів-філологів. Пропозицією є добір фрагментів, дібраних із текстів освітнього спрямування, авторських текстів із гіпертексту тощо.

Вихідний текстовий фрагмент освітнього спрямування (апробовано на практичних заняттях із дисциплін «Коректура», «Теорія і практика перекладу»): *Мертвое море расположено на Ближнем Востоке. Лежит в тектонической впадине, на 395 метров ниже уровня моря. Это бессточное озеро. Длина его 76 километров, ширина до 17 километров. Площадь 1050 квадратных километров. Глубина непостоянна, так как в нем отмечаются значительные колебания уровня воды (до 12 метров). Переклад із застосуванням трансперекладача і системи правописного редагування «Рута»: *Мертве море розташоване на **Ближньому*** (Близькому, географічна назва) Сході. **Лежить в*** (у, правило милозвуччя) тектонічної западині, на триста дев'яносто п'ять метрів **нижче*** (від) рівня моря. Це **безстічне*** (безсточове) озеро. Довжина його сімдесят шість кілометрів, ширина до сімнадцяти кілометрів. Площа – тисяча п'ятдесят квадратних кілометрів. Глибина непостійна, **так як*** (оскільки, сполучник) в ньому зазначаються значні коливання рівня води (до дванадцяти метрів).**

Контекстне навчання студентів, які оволодівають розглядуваною спеціалізацією, передбачає накопичення досвіду навчальної інформації у функції засобу здійснення подальшої діяльності, що дає змогу інтеріоризувати знання як особистісні смисли, які становитимуть основу його предметної компетентності. Прикладом контекстного

квазіпрофесійного навчання може слугувати навчально-дослідницьке завдання. Доберіть приклади мовних девіацій у рекламних оголошеннях, назвах шопонімів (наприклад, *Рів'єра** (*Рив'єра* – написання *и/і* в іншомовних словах; *Супер-маркет**, *Мега-маркет**, *Гіпер-маркет** (*Супермаркет*, *мегамаркет*, *гіпермаркет* – написання слів із префіксами, префіксоїдами). Подайте довідку щодо правопису. Студенти мають підготувати довідку, яка б містила обґрунтування щодо нормативного написання назви. Лінгвістичний коментар при цьому почасти передбачає історичний (діахронний аспект кодифікації мовних норм).

Контекстне навчання передбачає також перетворення студента на суб'єкта пізнавальної соціокультурної діяльності. Контекстне навчання уможливорює розв'язання проблеми інтеграції навчальної, наукової і фахової діяльності.

Прикладом може слугувати таке **завдання**: «Оперуючи коректурними знаками, що поєднують кілька вказівок, виправте, де необхідно, помилки в написанні складних слів.

Суспільно-корисний, всесвітньо історичний, екстра-ординарний, гіперпростір, гіпер-посилання, квазі-система, міні система, максіспідниця, мікро-нейрон, макроекономіка, нано-матерії, супер-герой, легко одягнений, вічно зелений, військовослужбовий, червоногарячий, синьо-гарячий, раз по раз, раз-у-раз, по латині, на-гора, час від часу, плече в плече, сам на сам, кінець кінцем, батько-мати, на пам'ять, сама-самотою, інтернет кафе, веб сайт, євро-клуб, стиль-євро, інтернет видання, інтернет сторінка, полівітаміни, амбі-валентний, стиль-модерн, інтернет магазин, блок-система, Святвечір, балет-симфонія, бал-маскарад, бас гітара, державно-адміністративний, дез-камера, тихо-сумний, золотистобрунатний, смарагдово-молочний, гіпер-текст, аудіо-супровід, відеозапис, платформа-ZOOME, полікультурний, бі-лінгвальний, уніформа, аква-стиль, аква-печатка, модерн-напрямок, шоу модерн».

У пропонованому завданні передбачаємо дослідницьку пропозицію, яка полягає в розв'язанні проблеми кодифікації запозичених слів. У рамках контекстного навчання пропозицією є спостереження над динамікою стилістичних потенцій лексем, які у вітчизняному письменстві (художній літературі) репрезентують конотації, що розкривають пізнання світу через нові значення, кодифіковані у словниках нових слів (що своєю чергою засвідчує розвиток нових галузей / розширення уявлення про ті чи ті процеси і явища), словниках авторських художніх неологізмів (естетичне пізнання реальності через художні образи).

Під час виконання такого типу завдань майбутні філологи мають подати такі алгоритмічні дії: 1) правила написання складних слів в українській мові; 2) зміни в Чинному правописі, які мають

місце 1993 рр., 2019 рр.; 3) проблемні питання, пов'язані з кодифікацією запозичених слів; 4) промоделювати правопис нових слів, послугуючись відповідними принципами і тенденціями, що окреслюють засвоєння іншомовних слів, які вказують на нові явища, процеси, номінації (врахувати варіативність подання словникової статті, екземпліфікації; здійснити філіацію в рамках лексикографічної параметризації фахової мови відповідної галузі).

Системність виконання таких завдань полягає в тому, що майбутній фахівець (коректор) здійснює редагування з урахуванням бі-, полімовного лексикографічного матеріалу, що дає змогу простежити з позиції син- і діахронії особливості функціонування термінів, неологізмів, використуваних у текстах різної стильової приналежності.

Як один із проєктів апробовано спостереження над текстами письменства (художнього стилю), в яких лексеми використовуються з різними конотаціями, в тому числі зумовленими суспільно-політичними й інформаційними чинниками. Апробовано під час викладання дисципліни «Коректура» проєкт, розроблений студентами напряму підготовки 035 Філологія (Українська мова та література. Спеціалізація: Редагування освітніх видань). Завдання проєкту полягали в зіставленні текстів епістолярного стилю в українському письменстві (у тому числі мемуари, щоденники) на прикладі художньої творчості *Лесі Українки*, *Тараса Шевченка*, *Олександра Довженка*. Функційно-стильові особливості зіставлялися із сучасними текстами листування на матеріалі гіпертексту (інтернет-сторінки, інтернет-видання); аналізувалися зміни правописних норм; розроблявся банк мовних девіацій сучасного епістолярного гіпертексту.

У процесі добору матеріалу до проєкту студенти також розробляли літературознавчі наративи (у формі мультимедійного малюнка біографічного шляху), які відтворюють актуальну для фахового поступу майбутніх філологів інформацію, тобто цифрову історію стосовно біографії письменника в контексті вітчизняного письменства, доробку митця як історію розвитку вітчизняної і світової культури. Практика роботи з наративними проєктами дала змогу встановити закономірність: формування предметних компетентностей майбутніх філологів буде ефективним за інтегративного подання філологічної інформації (наприклад, поняття інгерентних й адгерентних висловів, їх інтерпретація у вітчизняному і світовому письменствах дозволить інтеріоризувати ціннісні константи на зразках художніх творів (Тарас Шевченко (цикл поезії сакрального змісту); Іван Франко (інтимна лірика; громадянська лірика; твори, в яких відтворена адгеретна національна історія (на основі біблійного контексту інтерпретація історичного розвитку рідного

народу («Мойсей»); Іван Багряний «Сад Гетсиманський»; літературознавчий коментар щодо вибору інгерентних назв художніх творів або їх розділів – «Хіба ревуть воли, як ясла повні», «Неопалима купина» – розділ із роману у віршах Ліни Костенко «Маруся Чурай»).

Контекстне навчання уможлиблює роботу філологів із корпусною лінгвістикою. Прикладом може слугувати завдання на лексикографічний аналіз сучасних словників. Зокрема, студентам до лекційного заняття пропонується дібрати групи складних слів галузевого спрямування, пояснити правопис, подати значення, з'ясувати, які значення відтінки реалізує другий компонент складного слова. Філологи з допомогою викладача спостерігають за динамічними процесами, які відбувалися в семантичній структурі слів, вводять їх у контекст.

Завдання:

1. Продемонструвати функційність терміна шляхом уведення в контекст або добору з текстів різної стильової приналежності. Прокоментувати закономірність у використанні певного терміна в конкретній галузі знань. *Абстрактно-алегоричний, абстрактно-аналітичний, абстрактно-економічний, абстрактно-етичний, абстрактно-конкретний, абстрактно-логічний, абстрактно-математичний, абстрактно-філософський, абстрактно-формальний.*

2. Проаналізувати значення слів. Класифікувати терміни за галузевим спрямуванням. Подати аналітичну довідку щодо динаміки знання про управлінські аспекти, відображеного в національному словнику. Простежити активність функціонування термінів у сучасному політико-економічному, юридичному й освітньому (вітчизняному й зарубіжному) дискурсах. *Адміністративно виділений, адміністративно-залежний, адміністративно незалежний, адміністративно-бюджетний, адміністративно-бюрократичний, адміністративно-господарський, адміністративно-дисциплінарний, адміністративно-командний, адміністративно-організаційний, адміністративно-педагогічний, адміністративно-політичний, адміністративно-правовий, адміністративно-процесуальний, адміністративно-управлінський.*

Висновки. Контекстне навчання майбутніх філологів у системі фахової підготовки студен-

тів філологічних спеціальностей спрямоване на моделювання діяльності.

Діяльність академічного типу апелює до інформаційної і проблемної лекції, на якій розглядаються питання предмета майбутнього фаху, які дають змогу розв'язати суперечності як на теоретичному, так і практичному рівнях реалізації діяльності. У фаховій підготовці майбутніх філологів ефективними є семіотична (аналіз текстів) й імітаційна (моделювання суперечності, яка потребує розв'язання) моделі лекцій.

Квазіпрофесійна діяльність дає змогу оптимально поєднати теоретичні знання і практичні навички, формувати предметні компетентності. Зміст такої діяльності має орієнтуватися насамперед на імітаційне моделювання майбутнього фаху (на прикладі публікації – коректорська діяльність, яка предметною дією своєї реалізації має також компетентність у перекладознавстві), історію мови (процес кодифікації мовних норм із синхронного й діахронного поглядів).

Перспективами подальших розвідок є розгляд навчально-фахової діяльності майбутніх філологів, яка стосується науково-дослідницьких пропозицій і фахово орієнтованих практик або проєктів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. Київ : Либідь, 1998. 558 с.
2. Бондар В.І. Дидактика : підручник. Київ, 2005. 264 с.
3. Вербицкий А.А., Ларионова О.Г. Личностный и компетентностный подходы в образовании: проблемы интеграции. *Теория контекстного обучения* : монография. Москва : Логос, 2010. 336 с. С. 123–146.
4. Малафійк І.В. Дидактика : навчальний посібник. Київ : Кондор, 2009. 397 с.
5. Прокопенко І.Ф., Євдокимов В.І. Сучасні педагогічні технології в підготовці вчителів. Харків : Колегіум, 2008. 344 с.
6. Тиханкина И.А. Поступок как единица анализа деятельности студента в контекстном обучении : автореф. дис. ... канд. психол. наук. Москва, 1998. 20 с.
7. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2006. 352 с.
8. Хуторской А.В. Современная дидактика : учебник для вузов. Санкт-Петербург : Питер, 2001. 544 с.